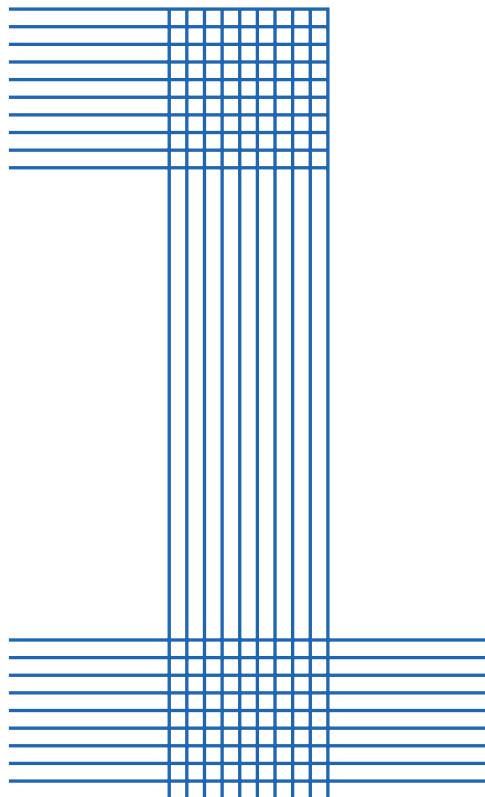


# CUMIEIRA

*Cadernos de investigación  
da nova Filoloxía Galega*

Departamento de Filoloxía Galega e Latina

Vol. 1 - 2016



Xosé A. Fernández Salgado (ed.)

---

UniversidadeVigo

Departamento de  
Filoloxía Galega e Latina



# AS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS ENTRE O ALUMNADO DE 4º DA ESO DE TRES IES PONTEVEDRESES

---

*The linguistic attitudes among the students of three secondary schools from Pontevedra*

Cristina Joven Sieira

Universidade de Santiago de Compostela  
[kristina.sieira@gmail.com](mailto:kristina.sieira@gmail.com)

**Resumo:** Entre os trazos distintivos da realidade sociolingüística galega atopamos non só a presenza de prexuízos cara ós galegofalantes, senón tamén cara ó español de Galicia e ó acento galego. Neste traballo analízanse as actitudes lingüísticas de 18 estudiantes da ESO, para o que se formaron tres grupos tendo en conta as variables 'sexo' e 'localización do instituto'. Para asegurar que as conclusións non estivesen desviadas optouse polo pluralismo metodolóxico: usáronse o cuestionario, o *matched guise test* e o debate. Aínda que estamos ante un estudio a pequena escala e polo tanto non se poden xeneralizar os resultados, é interesante observar que, malia as grandes diferenzas achadas sobre o uso do galego nas distintas esferas das súas vidas, os tres grupos parecen amosar os mesmos prexuízos.

**Palabras clave:** Sociolingüística, actitudes lingüísticas, bilingüismo, prexuízos lingüísticos.

**Abstract:** A distinctive feature of Galicia's current sociolinguistic reality is the presence of prejudices not only against those who speak Galician, but also against 'Galician Spanish' and those who have a marked Galician accent when speaking in Spanish. Eighteen students aged between 15-16 were chosen for this study, and they were divided into three different groups. The location of the high school where they studied and the gender were the two factors taken into account to bring the data into comparison. To make sure the conclusions were not biased by the chosen method, we used three different techniques and contrasted the results: a questionnaire, a *matched-guise* test and a debate. In spite of not being a grand scale study –and thus its results cannot be generalized–, it was interesting to realize that despite the differences found with regard to the use of Galician in different spheres of the lives of the students, the results are quite shocking, since they suggest that there are no big differences amongst their linguistic attitudes and prejudices.

**Keywords:** Sociolinguistics, language attitudes, bilingualism, linguistic prejudice.

## **1. Introdución**

O ano pasado, durante o meu período como beneficiaria dunha bolsa de colaboración<sup>1</sup>, tiven a oportunidade de traballar con diversos cuestionarios orientados a intentar descubrir as actitudes lingüísticas de persoas galegas de todas as idades que formaban parte do corpus do español oral recollido entre 2007 e 2010 no marco do *Proyecto de Estudio Sociolingüístico del Español de Galicia (PRESEGAL)*, integrado no *Proyecto de Estudio Sociolingüístico del Español de España y América (PRESEA)*.

A medida que ía vendo as actitudes tan negativas que moitos dos informantes tiñan cara ó galego e a cantidade de prexuízos que había sobre os galegofalantes, as miñas ganas de poder investigar máis neste eido crecían sen parar. A partir dos datos recollidos decateime de que as actitudes negativas e os prexuízos non só ían dirixidos ó galego, senón tamén ó castelán de Galicia e, sobre todo, a algúns aspectos deste como pode ser o acento galego. Por tanto, e como futura profesora de secundaria, interesábame moito coñecer a postura a este respecto do alumnado da ESO.

As prácticas do Máster foron unha oportunidade ideal para observar de cerca os comportamentos e actitudes lingüísticas da mocidade galega, en concreto dos rapaces dun instituto situado nun centro urbano, que foi o que se me asignou. Partindo dessa idea, pareceume que podería resultar interesante comparar esas actitudes coas dos mozos e mozas que vivían outros tipos de hábitat, como o vilego e o rural, e ver ata que punto diferían as súas opinións e sentimentos. Os rapaces más novos serán, a fin de contas, os encargados de transmitirles a lingua ás xeracións seguintes, polo que representan un papel clave no futuro da mesma.

## **2. Actitudes e prexuízos lingüísticos: o español de Galicia**

Nas últimas dúas décadas, a investigación no campo da sociolingüística galega experimentou un grande auxe e así podemos atopar bastantes traballos que teñen como fin indagar na situación da lingua galega nos distintos contextos (ensino universitario e non universitario, medios de comunicación etc.), nas diferentes cidades galegas e entre grupos de todas as idades.

---

<sup>1</sup> Durante ese período traballei co Departamento de Lingua Española da Universidade de Santiago de Compostela (USC) baixo a tutela da profesora Montserrat Recalde Fernández.

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

Os estudos que ofrecen a perspectiva máis ampla e global neste aspecto son as publicacións do *Mapa Sociolingüístico de Galicia* (MSG) (Seminario de Sociolingüística, 1994, 1995, 1996; *id.* 2007, 2011), que se levaron a cabo co obxectivo de proporcionar un diagnóstico da situación da lingua que servise de base á planificación lingüística.

As tendencias xerais dos datos presentados polo MSG indican unha inconsistencia ou contradición entre o alto grao de aceptación do idioma e o comportamento lingüístico na mocidade, pois non se observa unha correspondencia entre actitudes favorables e uso da lingua. O grupo máis novo (15 a 34 anos) é o que afirma ter mellor capacidade para falar o galego, o que se interpreta, por tratarse de información obtida a través da autopercepción, como unha crenza que implica que polo feito de que se estudou galego se está más capacitado para falalo (Seminario de Sociolingüística, 2011: 79). Ademais, o grupo de entre 15 e 24 anos é o que opina en maior medida que a lingua que deben falar os galegos é o galego. Así e todo, os datos sobre as actitudes non se corresponden coas condutas lingüísticas.

Como observamos por exemplo nos datos recollidos polo IGE (2013), a pesar dos altos niveis de competencia e as actitudes favorables, as novas xeracións son as que representan un menor índice de uso do galego: malia que un 60,20% das persoas entre 15 e 29 anos aseguran saber “moito” galego, só un 19,78 fala “sempre” en galego e un 16,91% “máis galego que castelán”. Por este motivo, convén neste punto reflexionar verbo da relación existente entre actitudes e comportamentos e aclarar algúns conceptos.

Os termos *actitudes*, *prexuízos*, *estereotipos* etc. son constantemente utilizados no discurso cotián e, por tanto, convén facer unha delimitación clara destes conceptos, pois mestúranse con moita facilidade.

O concepto de *actitude* xorde no campo da Psicoloxía Social e pasa despois a outros campos coma o da Sociolingüística. Unha das definicións máis recorrentes de «actitude» é a formulada por Fishbein e Ajzen (1975: 6), que as describen como «a learned predisposition to respond in a consistently favorable or unfavorable manner with respect to a given object». Cómpre ter presente que, como se sinala nesta definición, as actitudes son aprendidas e teñen que ver cos procesos de socialización a que se someten os individuos. Entendemos esa socialización como «o proceso a través do cal os individuos internalizan as crenzas, actitudes e expectativas dunha cultura específica [...]» (Recalde 1995: 10), e daquela a infancia e a adolescencia constitúen etapas críticas na súa formación.

Actualmente, por *actitudes lingüísticas* entendemos aquelas que teñen como centro de estudio as actitudes cara ás linguas nos seus diversos aspectos. O gran

interese que espertan as actitudes débese á capacidade que en teoría teñen de influír nos comportamentos. Considéranse, por este motivo, unha das principais vías para modificalas, como indica Iglesias (2012: 2), que defende que en moitos casos este poder de incidencia está sobrevalorado e trata de reformular o papel que desempeñan.

Existen dúas correntes teóricas: a condutista e a mentalista. A segunda, que é a que entende as actitudes como un «construto mental, e por tanto interno do individuo» (Iglesias 2012: 2) é a más cultivada (Fishbein e Ajzen 1975, Recalde 1995), e é tamén á que se adscribe este traballo. Iglesias (2012: 2-3) explica así mesmo que as actitudes están formadas por tres compoñentes, cuxa distinción é precisa se pretendemos comprender as actitudes e superar as que sexan negativas:

- Unha compoñente afectiva, que inclúe os sentimientos de agrado ou desagrado que o obxecto da actitude esperta.
- Unha compoñente cognitiva, formada polas crenzas positivas ou negativas en relación co obxecto actitudinal.
- Unha compoñente conativa, que fai referencia á predisposición a actuar, por exemplo, de xeito colaborador ou non.

A compoñente conativa sería a máis importante, pois a intención pode ter un papel especialmente relevante na predición da conducta. Aínda que, como podemos ver, por exemplo, nos datos extraídos do MSG, as actitudes non determinan a conducta, si inflúen nela, e por tanto son unha das vías que debemos abordar para tratar de cambiala. Para intentar mellorar as actitudes negativas, Iglesias (2012: 3-4) recomenda traballar primeiro as compoñentes afectiva e cognitiva, analizándoas e buscando argumentos que as boten abaxo, proporcionando así información nova sobre o obxecto actitudinal que provoque empatía con este e sensacións agradables. Tamén sinala acertadamente que no caso da función conativa é importante diferenciar a intención de actuar da acción en si mesma, pois, a pesar de mostrar boa disposición para actuar, esta pode non manifestarse na práctica, caso no que a falta de colaboración radicaría noutros factores alleos ás actitudes.

Á parte das actitudes, hai outros factores como «o que cada suxeito considera oportuno en cada circunstancia, os hábitos operativos, e a valoración das posibles consecuencias da conducta» (González *et al.* 2003: 13) que inflúen nos comportamentos lingüísticos.

Canto ós *prexuízos*, estes son un tipo de actitude na que, como explica Iglesias (2012: 6), todos os compoñentes se manifestan de forma negativa:

- Compoñente cognitiva: estereotipo negativo.

- Compoñente afectiva: sentimento de rexeitamento.
- Compoñente conativa: tendencia a discriminar.

Luca Váradi defineos en conxunto como unha actitude negativa:

prejudice is a negative attitude held by members of a group towards members of another group because of their membership in that particular group.

This does not mean that all members of a group are similarly prejudiced against members of another group but indicates that prejudices are collectively created.  
(Váradi (2014: 26)

Como explica esta autora, os prexuízos marcan unha diferenza entre distintos grupos, marcan un «nós» fronte a un «eles». Costas (2009: 9) engade que estes serven para defender «o papel privilexiado e o predominio do grupo social con más poder económico, político, cultural, mediático etc.», e para facelo de xeito que eses privilexios se neguen e queden ocultos. Ademais, o seu éxito social baséase en conseguir que sexan interiorizados non só por ese grupo dominante, senón tamén polo grupo dominado. O grupo dominante e que contaba con más privilexios en Galicia foi tradicionalmente o dos castelanfalantes, que non atopaban escollos para manterse no monolingüismo toda a súa vida. Non obstante, os galegofalantes víanse obrigados a aprender a utilizar o castelán para acceder a determinados ámbitos e foron tamén interiorizando eses prexuízos sobre si mesmos.

Os prexuízos son o resultado dun proceso de categorización erróneo e irracional da realidade, e Recalde (1995) mostra un especial interese por eles porque deles se poden derivar relacóns marcadamente conflitivas entre grupos sociais. Como explica esta autora (1995: 11), os prexuízos orixinaríanse a partir dos estereotipos, que son «creanzas sen fundamento empírico, desvirtuadas e sobrexeneralizadas, que adquiriron unha fonda raizame no individuo e presentan unha especial persistencia e rixidez ante evidencias contrarias». Estes transmitiríanse a través das xeracións, polo que podemos dicir que teñen carácter social.

Explica tamén Recalde (1995: 12) que o prexuízo lingüístico «funciona coma un mecanismo para obter información sobre os demais unha vez que se coñece a súa forma de falar»; é dicir, que utilizamos a forma de falar como *input* para clasificar as persoas. Por este motivo afirma, e estamos de acordo con ela, que «a lingua non é só portadora de contido, senón contido en si mesma, información que se utiliza para identificar os demais e definirnos nosoutros mesmos».

O feito de que os propios galegofalantes ou mesmo os castelanfalantes cuxa variedade se corresponde co español de Galicia (EdG) teñan interiorizados eses prexuízos ten como consecuencia que nalgúns ocasións cheguen a sentirse

inferiores ou a forzarse a si mesmos a cambiar de variedade por pensar que ese cambio levará tamén consigo un cambio no seu estatus.

Fernández Paz resume moi ben a situación actual da lingua nun dos seus artigos:

Os prexuízos e as actitudes negativas son o principal obstáculo para un uso normalizado da lingua. Funcionan como unhas «leis invisibles» que seguen orientando os comportamentos lingüísticos de boa parte da poboación. Sen eles non se podería entender un fenómeno moi relevante: a invisibilidade social da lingua. Aínda que a entende a práctica totalidade da poboación e a fala unha ampla porcentaxe, ten unha presenza social moito menor da que lle correspondería. O galego é, en certo sentido, unha lingua oculta. Esta invisibilidade social da lingua acada proporcións preocupantes nos ámbitos urbanos, onde semella haber zonas e situacións en que falar galego se vive como unha transgresión social. (Fernández Paz 2015)

Por todos estes motivos, resulta moi importante indagar tanto nas actitudes coma nos prexuízos, pois é crucial intentar erradicar estes últimos para contribuir a unha mellora da situación da lingua galega e da consideración social do EdG

Verbo do EdG, os estudos existentes sobre el abórdano como unha consecuencia do contacto entre linguas, centrándose na maioría dos casos nas interferencias como fenómeno de interese principal (García 1985, Rojo 2004, Ramallo 2007). Como explica Recalde (2012: 669), «los rasgos descritos suelen tratarse como desviaciones de un hipotético modelo estándar, cuyas características estructurales se dan por supuestas, y raramente se abordan desde su funcionalidad en el sistema al que pertenecen: el español de Galicia». As interferencias, como sinala a mesma autora, estiveron sempre marcadas por un valor negativo, pois relaciónanse xeralmente coa suposta incapacidade dos falantes de manter dous sistemas lingüísticos independentes. Os termos más frecuentes para referirse a esas variedades que se consideran «interferidas» son «dialecto agalegado do castelán» (García 1985: 117) ou «castrapo» (Monteagudo / Santamarina 1993: 147).

O tratamento recibido polo EdG nos diversos estudos está directamente relacionado, como sostén Recalde (2012: 670), co tratamento das linguas desde unha óptica monoglósica como sistemas pechados e perfectamente delimitados, asumindo unha norma única de corrección que marca os citados fenómenos de contacto como algo anómalo ou excepcional.

Por ese motivo, estamos de acordo con Álvarez Cáccamo (2000: 113) cando di que os falantes crean voces e rexistros que non son unha simple suma de linguas, importando e exportando translingüisticamente os valores do español ó galego e viceversa, e que poden en moitas ocasións estar a falar «galego en castelán».

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

Ademais, nos datos obtidos por Recalde (2012: 676) na súa investigación observamos que ás veces os usuarios acoden intencionadamente a determinadas estruturas dependendo do que desexan comunicar, porque identifican nelas valores expresivos dos que carecen as formas estándar. Por tanto, sería necesario profundar máis na investigación deses aspectos para conseguir que as variedades do EdG deixasen de estar estigmatizadas e para recoñecer cando estamos ante estratexias específicas dos falantes.

Moitas das preguntas do cuestionario lingüístico están pensadas para detectar as actitudes dos informantes cara a esta variedade, polo que no apartado de resultados poderemos comprobar que os prexuízos e actitudes desfavorables seguen a retransmitirse de xeración en xeración.

### 3. Metodoloxía

#### 3.1. Mostra de informantes

A mostra de informantes consta de 18 suxeitos con idades comprendidas entre os 15 e 16 anos que cursan 4º de secundaria, todos eles bilingües en galego e castelán (para a descripción xeral dos participantes, véxase o Anexo I<sup>2</sup>). Elixíronse soamente 6 alumnos de cada instituto co fin de ter unha cantidade de datos relativamente doada de manexar. Para facer a selección tivérонse en conta as variables ‘sexo’ e ‘localización do instituto’ e co fin de igualar a representación de homes e mulleres e evitar así a posibilidade de que se introducise nos datos un nesgo debido á diferenza do sexo dos informantes, participaron no estudio 3 mozos e 3 mozas de cada instituto. Por tanto, a mostra distribúese deste xeito: 50% (9) son mulleres e 50% (9) son homes. Para a escolla dos centros representativos de cada tipo de hábitat empregouse o criterio do número de habitantes tendo en conta os datos do Padrón Municipal de Habitantes<sup>3</sup>. As localidades seleccionadas foron as seguintes:

- Hábitat rural: Dena (IES de Meaño). Esta parroquia, que pertence ó concello de Meaño, conta con 12 aldeas nas que viven un total de 2.265 persoas.

---

<sup>2</sup> Todos os anexos citados ó longo do traballo pódense atopar na seguinte ligazón: <<http://kristinasieira.blogspot.com.es/2015/08/como-primeira-entrada-deste-blog.html>>.

<sup>3</sup> Datos segundo a revisión do Padrón Municipal de Habitantes do ano 2014. Disponible en <[http://www.ige.eu/web/mostrar\\_actividade\\_estatistica.jsp?idioma=es&codigo=0201001002](http://www.ige.eu/web/mostrar_actividade_estatistica.jsp?idioma=es&codigo=0201001002)>.

- Hábitat vilego: Cambados (IES Ramón Cabanillas), concello que conta con 13.399 habitantes.
- Hábitat urbano: Pontevedra (instituto do centro da cidade)<sup>4</sup>. Esta urbe ten unha poboación de 82.946 habitantes. O instituto elixido está ademais no centro da cidade, polo que se considera que o alumnado constituirá, en principio, un exemplo idóneo do estilo de vida *urbanita*.

### 3.2. Técnicas utilizadas

#### 3.2.1. Cuestionario

Nun principio a metodoloxía que se utilizaba nos distintos estudos para a medición das actitudes lingüísticas era unicamente de tipo cuantitativo e sempre a mesma: o cuestionario ou enquisa, cuxos resultados se analizan con ferramentas estatísticas. Non obstante, os resultados que se recollen utilizando esta técnica e os obtidos mediante outras de tipo cualitativo tenden moitas veces a diferir entre si.

Como indican González *et al.* (2003: 19), os estudos de tipo cuantitativo non permiten facer unha valoración distintiva das actitudes cara ás características fonéticas e prosódicas propias das distintas variedades lingüísticas e, ademais, ó seren técnicas de medición directa, investigan só as actitudes que actúan no plano consciente. Dos estudos da RAG (González *et al.* 2003) despréndese a importancia da variable ‘acento’ tanto na valoración actitudinal coma na caracterización profesional dos falantes.

Como xa dixemos na introdución, os estudos que utilizaban soamente esta técnica amosaban resultados que incitaban ó optimismo, pero que non se traducían despois nun aumento do uso do galego. Iglesias (1999, 2012) insiste moito na idea de que o recollido nas enquisas ten moito que ver co «politicamente correcto» e coa «desexabilidade social»<sup>5</sup>, pois os informantes son conscientes de que estamos medindo as súas actitudes e poden tratar de encubrillas ou suavizalas. Por este motivo, consideramos oportuno combinar este método cos outros dous que explicaremos a continuación e tratar así de conseguir unha maior fiabilidade nos datos obtidos.

---

<sup>4</sup> No apartado dos resultados aparecen algúns fragmentos de conversa en que se dan opinións sobre os docentes deste instituto, polo que consideramos que non resulta apropiado nomealo.

<sup>5</sup> Iglesias (1999: 290) define a desexabilidade social como a «tendencia a distorsionar as respuestas de xeito que coincidan co socialmente aceptable».

O cuestionario consta de tres partes: unha para recoller algúns datos básicos sobre os informantes (sexo, lugar de nacemento, lugar de residencia etc.), un breve cuestionario lingüístico e un test de inseguridade lingüística (TIL). Por suposto, todos os cuestionarios foron cubertos de forma totalmente anónima.

### *3.2.2. Matched-guise*

O *matched-guise test* é unha técnica de aproximación indirecta para estudar as actitudes lingüísticas que foi orixinalmente desenvolvida por Lambert *et al.* (1960) para descubrir as actitudes cara ó inglés e o francés en Montreal. Este procedemento consiste en que os informantes escoiten unha serie de voces aparentemente distintas, pero que en realidade pertencen a unha mesma persoa, polo que nos referiremos a elas como «voces enmascaradas» ou «máscaras» (véxase González *et al.*, 2003). Ó tratarse da mesma persoa, os resultados parecen resultar más concluíntes, pois deste xeito asegurámonos de que as variacións nas puntuacións non se deben a outros factores, como pode ser que unha voz lles pareza máis bonita ca outra e que esperte neles, por ese motivo, sentimentos ou opinións más favorables.

Utilizamos para este estudo sete voces enmascaradas, tres de home e catro de muller, que pertencían ó mesmo home e á mesma muller respectivamente. Os falantes teñen 31 e 23 anos e son ambos da comarca do Salnés, igual cós informantes. As catro variables lingüísticas viñan caracterizadas polas variables de ‘acento’ e ‘lingua’ (véxase González *et al.* 2003; Young 2003), e foron denominadas da seguinte forma:

- ‘Galego tradicional-estándar’ (GTE): variedade que desde un punto de vista morfosintáctico se corresponde co galego. Canto á fonética, pronunciáronse as realizacións abertas e pechadas dos fonemas vocálicos cando correspondía.
- ‘Galego con acento castelán’ (GCA): esta variedade é morfosintacticamente adscribible ó galego, pero o seu sistema vocalico está composto soamente de cinco vogais en posición tónica, igual có castelán. Hai, ademais, outras diferenzas fonéticas con respecto ó GTE, como por exemplo a non realización velar de /ŋ/ cando corresponde.
- ‘Castelán con acento galego’ (CCA): variedade que morfosintacticamente se adscribe ó castelán pero con fonética e entoación galegas.

- ‘Castelán sen acento galego’ (CSA): variedade que se corresponde co castelán tanto morfosintáctica coma foneticamente, e que presenta unha entoación distinta da galega.

Alén das voces enmascaradas, graváronse tamén voces ‘de recheo’ para reproducilas no medio das outras e impedir así que os informantes se decatasen de que as voces que estaban a escoitar pertencían ás mesmas persoas. Estas distribúense ó azar entre as variedades de galego e castelán mencionadas. Ademais, eliximos tamén entre estas voces unha voz de muller e unha de home que pertenecen a falantes non galegos para observar na análise estatística se hai diferenzas significativas nas puntuacións que reciben con respecto ós galegos que finxen non selo.

Os emisores len pasaxes equivalentes desde o punto de vista temático e de complexidade gramatical a fin de que estes aspectos non interfirian nos xuízos dos informantes. A duración das intervencións, tanto das voces enmascaradas coma das de recheo, foi a mesma (8 segundos aproximadamente).

O cuestionario foi construído para medir as percepcións dos avaliadores, e consistía nunha escala Likert de seis puntos (1= en absoluto, 6= moito) que media 16 calidades (véxase o Anexo IV).

Tamén incluía dúas preguntas abertas ó final para que os informantes dixesen de onde crían que era o emisor e cal pensaban que era a súa profesión. Había un último apartado dedicado a «outros comentarios» por se querían sinalar algo ou para que no caso de decatarse de que as voces que estaban a escoitar eran as mesmas puidesen reflectilo.

As valoracións realizáronse dentro dun contexto de uso público das linguas, en concreto dos medios de comunicación, pois a explicación que se lles deu ós avaliadores antes de que cubrisen os cuestionarios foi que unha empresa tiña que elixir algunas voces de entre as que ían escoitar para un programa de radio, e que o fin do estudio era saber o que lles transmitía ós oíntes cada unha delas.

Tipicamente, nos estudos en que se emprega esta técnica áchanse resultados menos favorables nas puntuacións que reciben os falantes das variedades de menor prestixio, non só no contexto galego (González *et al.* 2003; Loureiro-Rodríguez / Bogges / Goldsmith 2013) senón tamén noutros, como por exemplo o contexto anglo-hispánico (Dailey / Giles / Jansma 2005; Young 2003). Comprobaremos nos seguintes apartados se os nosos resultados coinciden ou non coa tendencia xeral.

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

### 3.3.3. Grupo de discusión

Os estudos que tratan de medir de maneira indirecta as actitudes lingüísticas (González *et al.* 2003; Loureiro-Rodríguez / Bogges / Goldsmith 2013) informan da existencia de actitudes negativas entre a mocidade galega cara a determinadas variedades do galego, e os estudos cualitativos veñen a confirmar eses datos (Iglesias 2002: 320).

A terceira das técnicas de análise empregadas para a realización deste traballo foi o grupo de discusión. Do mesmo xeito ca Suárez *et al.* (2002: 1726), partimos da hipótese de que deste xeito poderían descubrirse actitudes más negativas cara ó galego do que se atopa empregando soamente técnicas cuantitativas de medición. Como explican estes autores, «a partir da posta en común de opinións en torno a un tema coñecido, nun contexto reafirmante e escasamente directivo pódese observar a construcción do discurso social en torno á lingua».

Unha definición que explica moi claramente en qué consiste esta técnica é a que fornecen González *et al.*:

Un grupo de discusión consiste nunha situación de interrelación cara a cara entre un número de participantes que oscila normalmente entre 5 e 10, coas características asociadas a unha situación pública e onde as persoas non se coñecen previamente. Un moderador é responsable de establece-lo obxectivo de partida, de estructura-lo debate mediante a introducción de estímulos e de organizalo nun tempo e nun espacio determinados de xeito que o grupo chegue a experimentar un proceso de reagrupación. (González *et al.* 2003: 105)

Neste caso fíxose unha adaptación acorde ós nosos obxectivos que tivo como consecuencia que non se cumprisen todos os requisitos mencionados, pois os participantes si se coñecían previamente por seren compañeiros de clase. Nesta investigación expóñense os resultados obtidos mediante a elaboración dun único grupo de discusión integrado por seis mozos pontevedreses con idades comprendidas entre os 15 e os 16 anos e que están a cursar 4º da ESO na actualidade. Como se indicou máis arriba, só se puido levar a cabo esta técnica no instituto pontevedrés por ser o centro de prácticas da investigadora e no único en que se contou co tempo suficiente para facelo.

Espérase que a triangulación dos resultados obtidos mediante as distintas técnicas de investigación usadas neste traballo proporcione un diagnóstico más exhaustivo e fiable das actitudes do alumnado que participaron no estudo.

## ■ Características sociodemográficas e lingüísticas

O grupo era bastante homoxéneo, no senso de que 4 dos 6 participantes viven no centro da cidade e outros dous en aldeas, pero moi próximas ó centro urbano, polo que as súas opinións non distaban moito entre si. Este feito pode resultar bastante positivo, pois no caso de mesturar a persoas con opinións moi distantes poderían non obterse os resultados desexados. As ideas de uns poderían levar ós que teñan unha opinión contraria a non expresala abertamente, e resultaría moito máis difícil conseguir un discurso grupal, problema co que se atoparon Suárez *et al.* (2002: 1727) na realización dun grupo piloto en Santiago de Compostela no que mesturaron a falantes das dúas linguas. Pola contra, como sinalan González *et al.* (2003: 178), o feito de compartir determinadas características, como a lingua habitual, serve para reforzar os sentimientos de pertenza ó grupo representado, o que provoca que os participantes se sintan más cómodos para falar con sinceridade. Non se lles proporcionou ós informantes información previa sobre o tema do debate para que non elaborasen os seus discursos antes do desenvolvemento da discusión.

Tendo en conta os datos presentados nos Anexos I e II e o tipo de instituto en que estudan, situado no centro da cidade, poderíamos considerar que todos eles representan o prototipo de *urbanitas*. Non hai grandes diferenzas lingüísticas entre eles, pois catro deles indican que falan «máis castelán que galego» e os outros dous admiten falar «só castelán».

## ■ Desenvolvemento do grupo

A reunión desenvolveuse integralmente en castelán. Era un grupo moi dinámico, pois os participantes falaban moitas veces ó mesmo tempo e interrompíánse bastante entre eles. A moderadora interviña para introducir novos temas, para pedir aclaracións sobre o que dicían os participantes e para impedir que a conversa se distanciase moito do tema principal, pois o tempo era bastante limitado.

Neste traballo, os códigos para os falantes represéntanse coa primeira letra do sexo ó que pertencen (H = home, M = muller), un número do 1 ó 3, e as dúas primeiras letras do concello en que residen (Po = Pontevedra, Re = Redondela) seguidas dunha última letra que indique se viven na cidade (C) ou nunha aldea próxima (A):

H1PoC	M1PoC
H2PoC	M2PoC
H3ReA	M3PoA

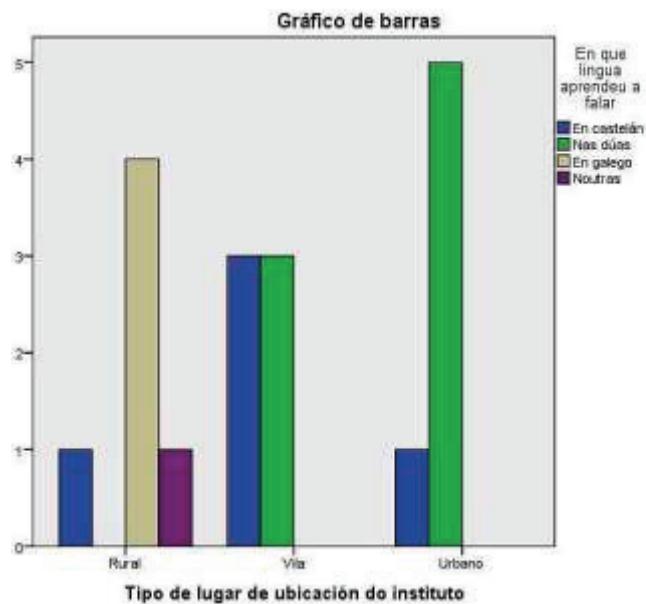
Para a recollida dos datos usouse a vía da gravación cun teléfono móvil HTC One.

## 4. Resultados

### 4.1. Resultados dos cuestionarios

Como xa se explicou no apartado referente á metodoloxía, o cuestionario constaba de tres partes, a segunda das cales era un cuestionario lingüístico onde tratábamos de descubrir os hábitos, actitudes e prexuízos dos informantes<sup>6</sup>.

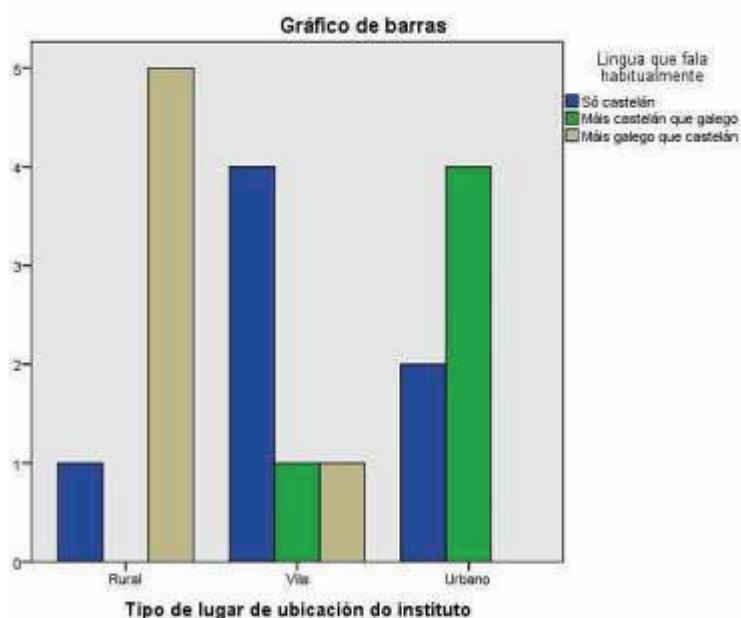
Canto á lingua en que aprenderon a falar os participantes, observamos nos gráficos que hai unha diminución gradual do galego se establecemos unha comparación partindo do ámbito rural. Neste grupo é no único en que aparece marcada a opción «en galego», que é a escollida pola maioría. De feito, só hai un informante que aprendeu a falar en castelán, porque o outro que non marca esa opción é un rapaz chinés que aprendeu a falar na lingua do seu país. No instituto vilego xa non hai ningúén que aprendese a falar só en galego, pero o 50% marcan a opción «nas dúas», mentres que o outro 50% declara falar xa só en castelán. No centro urbano, curiosamente, todos agás un aprenderon a falar nas dúas linguas, unha porcentaxe máis alta ca no caso anterior.



**Gráfico 1.** Lingua en que aprenderon a falar os informantes

<sup>6</sup> Os datos a que se fai referencia neste apartado pódense consultar nos Anexos II e III.

Se pasamos á pregunta sobre a lingua habitual, observamos algúns lixeiros cambios. No caso do rural hai un falante máis que se decanta pola opción «máis en galego que en castelán», aumento que se debe a que hai dous falantes que declaran ter feito un cambio de lingua importante na súa vida a favor do galego (véxase a Táboa 8 no Anexo II). No caso da vila e da cidade dáse un aumento, bastante significativo no primeiro caso, dos que falan «só en castelán»<sup>7</sup>.



**Gráfico 2.** Lingua na que falan habitualmente os informantes

Unha vez obtidos estes datos, é interesante observar se o maior ou menor uso da lingua galega ten como consecuencia unha diferenza nas actitudes cara a ela e se inflúe nos prexuízos que os informantes poidan ter. Paga a pena sinalar que, aínda que os cuestionarios están en castelán, a metade dos informantes do rural contestan ás preguntas abertas en galego.

Á pregunta «Nas comunidades bilingües (Euskadi, Cataluña, Galicia) o castelán fálase...», a maioría dos informantes dos tres institutos marcan a opción «nun mellor nin peor que nas monolingües». Non obstante, as preguntas seguintes van revelando os verdadeiros prexuízos sobre o EdG. A seguinte cuestión vén sendo a mesma, pero formula o enunciado doutro xeito: «Cre vostede que o castelán se fala mellor nunhas partes de España que noutras? En caso afirmativo, onde e por que?», obtendo neste

<sup>7</sup> Para unha información máis detallada sobre os hábitos lingüísticos, véxase o Anexo II.

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

caso un número maior de respuestas afirmativas. Hai bastante unanimidade no caso dos que responden que si en identificar Castela e Madrid como as comunidades onde se localiza o castelán más correcto. Tamén mostran un acordo absoluto no motivo: como nesas zonas non teñen dúas linguas, non as mesturan; é dicir, que o problema principal serían as interferencias ou, como explicamos máis arriba, a suposta incapacidade dos falantes para manter dous sistemas lingüísticos independentes que están en contacto.

Esta é tamén a causa de que a meirande parte dos participantes do rural e da vila —4 dos 6 de cada grupo— consideren que o castelán en Galicia se fala «regular». Resulta moi curioso observar que os que están más en contacto co galego son os que teñen más prexuízos, pois as únicas opcións marcadas son «mal» e «regular». No caso da vila xa hai un informante que considera que non se fala nin mellor nin peor ca noutras comunidades, pero as actitudes más favorables neste caso son as dos alumnos do instituto situado no hábitat urbano, a maioria dos cales consideran que o castelán en Galicia se fala «ben». Isto seguramente teña moito que ver coa autopercepción, pois ó vivir na cidade e ter como lingua vehicular o castelán non cuestionan tanto a súa aptitude para falalo.

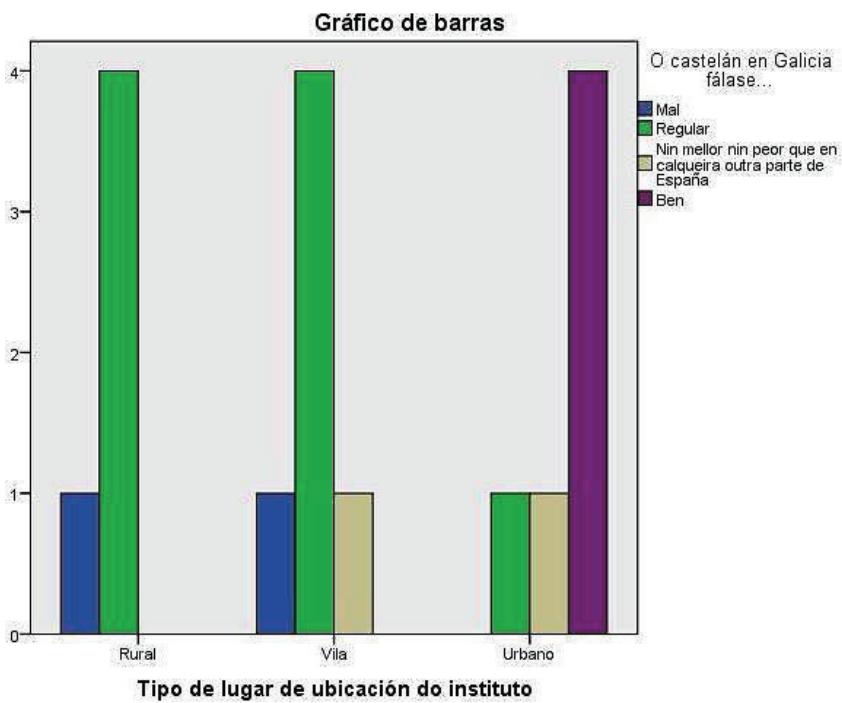


Gráfico 3. Percepción de como se fala o castelán en Galicia.

De feito, agás dous alumnos (un do instituto rural e outro do vilego) que marcan a opción «indistintamente», todos os alumnos dos tres institutos consideran que o castelán se fala mellor «nas cidades». Tamén ó preguntarles directamente sobre as interferencias do EdG vemos que son dous *urbanitas* os únicos que cren que hai «poucas», aínda que a opción predominante en xeral é «bastantes». Cando se concreta máis a pregunta dirixíndoa ó galego que eles mesmos falan, vemos que se dá un aumento significativo de «moitas interferencias» como opción escollida, aínda que tamén hai algúns alumnos que cambian do «bastantes» da pregunta anterior a «poucas».

A representación habitual do EdG como unha variedade desviada dos usos estándar ou interferida polo galego fai que moitos informantes, ó contestaren ás preguntas do TIL, sinalen como correctas as formas que non utilizan, aínda que estas non coincidan coas estándar, porque dan por feito que eles utilizan as incorrectas. Por exemplo, no caso dos verbos, cando se lles presenta unha opción con verbo simple e outra con verbo composto marcan como correcta esta última porque teñen en mente que «os galegos non utilizamos os tempos compostos» ou, como afirma un dos rapaces para xustificar que en Galicia falamos peor, «no usamos bien los verbos». Porén, tamén hai ocasións en que saben perfectamente cal é a opción correcta pero declaran usar a outra. Se relacionamos este feito co exposto no apartado dedicado ó EdG, deberíamos considerar a posibilidade de que isto se deba a que certas estruturas ou expresións tomadas do galego permiten introducir uns valores expresivos que non están presentes nas formas estándar. Para futuros traballos cremos que resultaría moi interesante afondar na investigación destes aspectos con estudos como o de Recalde (2002) e partir de mostras de fala reais e contextualizadas como ela propón, pois tendo como única referencia a análise de datos obtidos a través dun cuestionario, como neste caso, non é posible obter conclusións sólidas.

Pasando xa a indagar nas actitudes cara a outros trazos do EdG estigmatizados, coma o *acento*, observamos de novo bastantes prexuízos a medida que as preguntas se fan más concretas. Á cuestión «vostede cre que o acento galego falando castelán é...» todos os alumnos contestan «algo característico de todos os galegos», agás un rapaz do rural que considera que é algo característico soamente das persoas maiores. Polo tanto, cabería pensar que non existen prexuízos neste sentido. Porén, cando a pregunta formulada cambia a «Que lle parece o acento galego nun castelanfalante?», só no rural contestan maioritariamente que lles parece algo normal, mentres que os que presentan más prexuízos neste caso son os do instituto vilego, pois non hai un só informante que marque esa opción. Todos se decantan por «bruto», «vulgar» ou «doce», e aínda que este último adjetivo é positivo, non deixa

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

de ser unha forma de considerar o acento dos galegos como algo extraordinario. No caso do instituto urbano existe bastante variedade nas respostas, pero nada destacable.

Como os medios de comunicación constitúen unha boa representación do uso das linguas nun contexto público, preguntóuselles tamén se contratarían un locutor con acento galego para un programa emitido en Galicia e para un programa emitido en toda España. Os resultados das dúas preguntas foron parecidos, pois só houbo unha persoa máis que respondeu que non o contrataría no caso de ser para toda España. O destacable neste caso é que case a metade do total do alumnado respondeu que non o contrataría en ningún dos dous casos.

Introducíronse tamén dúas preguntas referidas ó galego, unha das cales foi: «Cre que a gheada nun galegofalante resulta...». As respostas son bastante variadas, pero a maioría considérana «algo bruto» ou «algo curioso». Isto reflicte que determinados trazos ou características dialectais están especialmente mal vistos. Desgraciadamente, non é algo que se dea soamente entre a mocidade, pois non hai moito que xurdíu unha polémica porque a TVG lle pediu a unha presentadora que non utilizase a *gheada*<sup>8</sup>; por tanto, podemos dicir que estamos ante outro exemplo de como os prexuízos son perpetuados dende as esferas más altas, sempre en beneficio das variedades estándar. Precisamente os medios de comunicación, que teñen tanto poder de difusión, deberían intentar loitar contra os estereotipos e actitudes negativas en lugar de contribuír a trnsmitilos.

Por último, déuselles a escoller se un galegofalante lles resultaba más atractivo ca un castelanfalante, menos ou igual. De novo foron os do rural os que amosaron menos prexuízos, pois o 100% dos informantes afirmaron que non representaba para eles ningunha diferenza. Tanto na vila coma na cidade, a maioría contestou o mesmo; non obstante, foron 2 das 3 mulleres en ambos os casos -2 da vila e 2 da cidade- as que admitiron que lles resultaría menos atractivo.

#### **4.2. Resultados da técnica *matched-guise***

Analizar detidamente todos os datos obtidos e comparalos excedería con moito os obxectivos deste traballo, polo que soamente comentaremos os casos más significativos e os que resulten más curiosos.

---

<sup>8</sup> Véxase o enderezo <<http://praza.gal/falase/7481/>>

Partindo das medias estimadas para interpretar os resultados, decidimos comparar dous adxectivos referidos á dimensión *status* ou éxito social e dous que teñen que ver coa dimensión de «solidariedade».

- *Intelixente*. No rural, a voz mellor puntuada é a que representa o GCA (5.1), mentres que na vila e na cidade é a que representa o CSA (4.5 en ambas), polo tanto hai unha diferenza importante con respecto á lingua. En todos os casos, as voces que obtiveron unha puntuación más alta pertencen a mulleres. Porén, no caso dos homes e tamén nos tres casos, as voces mellor consideradas son as que falan con acento galego: GTE (3.5) en Meaño, CCA (3.1) en Cambados e CCA (4.1) en Pontevedra. No outro extremo, as voces menos valoradas son o CCA de muller (2.6), o GTE de muller (2) e o CSA de home (3.3) respectivamente.
- *Culto*. Neste caso observamos de novo o mesmo resultado, pois as mellor puntuadas son de novo as mulleres que falan con acento castelán: GCA (5.3) no instituto do rural, CSA (4.5) no da vila e GCA (4.8) no da cidade. Vemos como no caso do rural prefieren de novo a voz feminina que fala en galego pero cun acento neutral e con fonética castelá, é dicir, a modalidade utilizada moitas veces en medios de comunicación como a televisión. No caso das puntuacións más baixas hai unanimidade, pois as voces que saen peor paradas son as que se expresan con acento galego: CCA e GTE de muller (2,6), GTE de muller (1,6) e GTE de home (3).
- *Simpático*. Neste caso as puntuacións más altas correspóndense coas máscaras que falan con acento galego, tratándose de novo das voces pertencentes a mulleres. No rural, a variedade que destaca é o GTE (4.6), na vila o CCA (5) e na cidade hai un empate entre o CSA e o GTE (4.5). A máscara menos valorada é en todos os casos a do home que se expresa en CSA, que obtén puntuacións entre 2 e 3.
- *Extravertido*. Os resultados coinciden cos do caso anterior, pois a variedade que obtén puntuacións más altas é en todos os casos o GTE (4.5-4.6). As menos valoradas tamén coinciden, e son as que se expresan con acento castelán: o CSA e GCA (3) no rural, o CE (1.8) na vila e o GCA (3.3) na cidade.

Como ocorre no estudo levado a cabo por González *et al.* (2003), estes resultados indican que, nos casos observados, as valoracións dependen fundamentalmente da variable «acento». Cando se expresan nunha variedade con acento castelán, sexa o GCA ou o CSA, as persoas percíbense como más intelixentes e más cultas. Por outra banda, cando utilizan o GTE ou o CCA, é dicir, as variedades con acento galego, son consideradas más simpáticas e extravertidas.

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

Constatamos tamén, coincidindo de novo co citado estudo, que as variables sociodemográficas dos rapaces non inflúen nas súas valoracións, pois as voces más e menos valoradas coinciden en case todos os casos. Por tanto, as variables que resultarían más relevantes para establecer diferenzas serían as referidas ó emisor e non ó informante: «sexo» e «acento». Porén, si que se aprecian certas diferenzas en función do tipo de hábitat no referido á valoración dalgunhas calidades relacionadas co *status*, pois, como podemos comprobar no exposto máis arriba, os informantes procedentes do rural tenden a valorar más as voces que falan en galego (aínda que prefiren o galego *castelanizado* ó tradicional) e menos as que falan en castelán, ó contrario do que sucede cos outros dous grupos.

Resulta moi curioso que tanto nos adxectivos elixidos como exemplo coma en bastantes outros (*interese en progresar, novos costumes, atractivo*) os homes que empregan o acento galego parecen estar moito menos «penalizados» por iso cás mulleres, pois estas, como acabamos de ver, obteñen en todos os casos unhas puntuacións moito más baixas.

Con respecto ás variedades pertencentes a falantes de Zamora e Cataluña non observamos nas puntuacións diferenzas significativas ou dignas de comentar, co que nos aseguramos de que os informantes non se decataron da diferenza entre estas e as máscaras que imitaban variedades non galegas.

Como acabamos de comprobar, esta técnica resulta moi adecuada para descubrir os prexuízos ocultos. Un exemplo claro sería que a máscara de muller que obtén a puntuación más alta en *atractivo* (4.8) e a que obtén a puntuación más baixa (2.1) pertencen á mesma persoa. A única diferenza é que no primeiro caso se expresa en CSA e no segundo en GTE, porén hai un contraste moi marcado entre ambas as valoracións.

Canto ás profesións que se lle asignan a cada falante, foron moi poucos os participantes que respondieron a esa pregunta, polo que non obtivemos unha cantidade de datos suficiente para extraer conclusóns.

Para rematar, cabe comentar algunas das observacións que os informantes fixeron no apartado «outros comentarios» nos cuestionarios referidos ás máscaras que se expresaban en GTE. Atopamos cousas tales como «*jalleja, de Lujo*», que reflicte xa coa ortografía un ton despectivo e unha asociación da *gheada* cos galegofalantes lucenses. Tamén hai apuntamentos como «*acento muy marcado*» ou «*no tiene mucha delicadeza al hablar*», dignos de destacar sobre todo se temos en conta que esta é a única variedade que aparece comentada, e sempre con certo desdén.

#### **4.3. Resultados do grupo de discusión**

O discurso deste grupo, integrado por mozos castelanfalantes que estudan no centro dunha cidade e que representan, por tanto, o modelo de vida urbano, está moi marcado pola escasa presenza do galego no seu contorno habitual.

Atopamos unha barreira principal para facer un maior uso do galego, que é o hábito de empregar a lingua castelá en todos os ámbitos relevantes de interacción e a falta de contextos nos que sexa habitual empregar a lingua galega nunha cidade. Mediante a análise dos discursos dos informantes tratamos de descubrir as actitudes subxacentes e as implicacións que estas teñen nos comportamentos lingüísticos.

En primeiro lugar, cabe destacar que nos atopamos coa persistencia de prexuízos tradicionalmente asociados ó galego ou ó acento galego, que adoitan considerarse superados. Estamos a referirnos, por exemplo, ó feito de relacionar as variedades estigmatizadas co ámbito rural, coa poboación de maior idade ou co atraso sociocultural. Atopamos con respecto a este tema afirmacións como as seguintes:

**M2PoC:** me parece muy bruto el acento gallego, pero no vulgar.

**H3ReA:** yo soy de aldea, así que muchas veces hablo en gallego.

**M2PoC:** como no todo el mundo habla con la gheada, es... para mí es curioso que haya gente que la utiliza cuando hay otra de su mismo entorno que no. O sea, porque... A ver, tú por ejemplo... sobre todo la gente mayor la utiliza. [...] Yo por lo menos por la gente que conozco es más la gente mayor, y... no sé, me parece curioso porque no sé de dónde salió la gheada.

De feito, eles mesmos admiten que eses prexuízos están lonxe de ser superados:

**H1PoC:** pues yo creo que aquí hay muchos prejuicios por ejemplo. En Pontevedra yo lo que veo es que mi padre trabaja en Santiago, y allí la gente habla mucho más gallego que aquí que aquí no lo habla nadie, y mi padre allí habla en gallego porque todo el mundo la mayoría de sus clientes hablan en gallego, bueno los que tiene en Galicia, y... aquí se nota que tu vas a una tienda o lo que sea y te hablan en castellano y allí vas a Santiago y te hablan en gallego. Yo lo que noto es eso, que la gente se cree como más pija o lo que sea por hablar castellano que gallego y no creo que sea así.

**H2PoC:** sí, porque como antes se tenía como el gallego como un idioma de paletos, la gente es como ah, yo no lo hablo que...

**M1PoC:** ¿solo antes?

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

**M2PoC:** y ahora

**H2PoC:** la gente lo sigue teniendo, por eso...

Canto ó atractiva que lles resulta unha persoa que fala en galego, a moderadora dilles que observou nos cuestionarios que algúns marcaban a opción «menos atractivo que alguén que fala castelán». Inmediatamente unha das rapazas responde «home!» e todos comezan a rir. A rapaza explica que tamén neste caso todo depende do acento, aínda que en ningún dos casos a súa actitude chega a ser favorable como observamos no uso dun «pues aún» que indica sempre unha marcada inferioridade con respecto ó castelán. Resulta aínda máis curioso o que lle responden dous dos seus compañeiros, querendo dicir que non existe ningún galego que sexa doce:

**M3PoA:** también depende del acento, si es un gallego así dulce pues aún te llama la atención, pero es que si es un gallego bruto así de estos tujinos<sup>9</sup> pues no.

**H1PoC e H2PoC** [interrompendo e entre risas]: bueno, gallego dulce...

Afiran que cando oen a alguén falar un galego «moi pechado» non pensan que sexa da aldea, e que o acento non marca unha diferenza no estatus:

**H2PoC:** es que no tiene nada de diferencia, solo la forma de hablar.

Non obstante, non tardan moito en admitir o contrario. A moderadora expón a seguinte situación hipotética: escoitan dúas voces, unha con acento madrileño e outra con moito acento galego, e teñen que decidir cal delas pertence a un importante e famoso arquitecto. Recoñecen, entón, que elixirían sen dubidalo a voz con acento de Madrid, e o argumento que esgrime o mesmo informante para intentar xustificar a contradición na que acaba de caer é a seguinte:

**H2PoC:** básicamente porque si es un arquitecto muy famoso tendrá que hablar con gente de otros países y el acento gallego se te va a ir yendo, eh.

Posteriormente admiten que o acento galego non é algo do que un se desprende necesariamente cando sae de Galicia, pero aínda así moitos deles aseguran perdelo completamente cando están noutras comunidades e adoptar inconscientemente a fala do sitio en que se atopan.

A diferenza do que se observa noutros estudos (Suárez *et al.* 2002, González *et al.* 2003), o estereotipo do falante nacionalista non aparece en ningún momento, e ningún deles relaciona os neofalantes ou os que falan galego nas cidades coa política. Ademais, e tamén en contraste co que sucede nos traballos citados, todos os integrantes do grupo aseguran ser totalmente capaces de falar ben o galego, polo

---

<sup>9</sup> A informante define *tujino* como «que habla así muy bruto muy bruto muy bruto».

que ningún deles esgrime o descoñecemento da lingua ou a incapacidade para falala correctamente como motivo ou escusa para non facelo.

Canto á importancia que os informantes lle conceden á lingua na construción dunha identidade galega, observamos tamén algunhas incoherencias:

**H1PoC:** a ver, [para considerarse gallego hace falta] vivir mucho tiempo en Galicia y hablar gallego.

**Moderadora:** y entonces, ¿tú no eres gallego?<sup>10</sup>

**H1PoC:** a ver, hablar gallego... *saber hablarlo*.

**H3ReA:** para mí es suficiente solo con sentirme gallego, no necesito la lengua ni nada, si yo me siento gallego soy gallego.

Como vemos, rexeitan abertamente a asociación que une *ser gallego* con *falar a lingua galega*, pero algúns deles si consideran necesario dominala a pesar de non empregala na vida diaria. Isto non parece ter moito sentido, pois, de que nos serve ter unha lingua común e considerarnos galegos polo feito de coñecela e dominala se despois non a utilizamos nunca? Este tema, entre outros que saíron neste debate, tratouse con eles nos días posteriores na clase, pois é moi importante que reflexionen e vexan por si mesmos as contradicións en que incorren ás veces.

Canto ás variedades do galego, todos eles fan unha clara distinción entre o galego *normativo* fronte ó galego *de toda a vida*, e observan grandes diferenzas entre o galego que se fala na cidade e o que se fala no rural. Consideran más correcto o *normativo*; porén, todos prefieren *o galego de toda a vida*<sup>11</sup> porque é o que consideran o máis auténtico «y el que se habla siempre cuando hablas gallego»:

**M3PoA:** O sea en la ciudad te hablan mucho gallego y te mezclan muchos *castelanismos*, mientras que en la aldea se habla el gallego de toda la vida.

**H2PoC:** bueno, pero también no... en la aldea tampoco es que hablen el gallego... *normativo*.

**M3PoA:** a ver no, pero te suele hablar el gallego... las personas mayores, tus bisabuelos te van a hablar en gallego *de toda la vida*.

---

<sup>10</sup> O falante declarouse previamente monolingüe en castelán e explicou que nunca fala en galego, de aí a pregunta.

<sup>11</sup> Relacionan *o galego de toda a vida* coa xente de idade avanzada e coa variedade que eles cren que se fala nas aldeas, pois parecen identificar unha única variedade que sería a característica da «fala do rural» fronte á *normativa*.

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

**M2PoC:** si, *el que hablan ellos*, pero tampoco es el más correcto. Por ejemplo el rojo te dicen *rojo* no te dicen *vermello*.

Deste fragmento cabería resaltar tamén o feito de que poñan como exemplo de galegofalantes xa non ós avós, senón ós bisavós, pois a distancia xeracional con respecto a eles pode reflectir tamén en certo modo unha distancia con respecto á lingua.

Unha das integrantes do grupo considera que falar ben o galego é algo praticamente imposible. Non identifica a variedade normativa cos galegofalantes habituais, o que implica que o galego destes é para ela, en certo modo, incorrecto.

O tema que se tratou con máis detemento foi a situación do galego no ensino, pois precisamente estes alumnos poden opinar sobre a situación dende dentro. Non atopamos actitudes hostís cara á presenza do galego, pero cabe sinalar que esta é moi inferior con respecto ó castelán. A pesar de que o decreto 79/2010 di que as materias de Ciencias sociais, Xeografía e historia, Ciencias da natureza e Bioloxía e xeoloxía deben impartirse en galego e as de Matemáticas, Tecnoloxías e Física e química en castelán, os alumnos afirman que no seu instituto son unicamente as de Ciencias sociais e Matemáticas as que se supón que deberían ser en galego. A profesora da primeira non é galega e, aínda que intenta dar a clase en galego, eles afirman falar sempre en castelán. A profesora de Matemáticas, que si é galega, opta directamente por dar a clase en castelán, polo que a única clase que teñen realmente en galego é a de Física e por elección da profesora (xa que, en teoría, esta tería que impartirse en castelán). O alumnado indica que en todos os casos teñen liberdade á hora de escoller en que lingua facer o exame. Como podemos observar, non só se reducen as esixencias de usar o galego ó mínimo, senón que tampouco se respectan exactamente as medidas adoptadas para favorecer o seu uso neses casos. Por se isto non fose suficiente, o alumnado admite facer os exames desas materias impartidas en galego mesturando os dous idiomas, e afirman que ademais isto non ten repercusión de ningún tipo nas notas:

**H1PoC:** yo en los exámenes igual te pongo una palabra en castellano y la siguiente la pongo en gallego.

Como veremos a continuación, a pesar de admitir que resulta imprescindible un aumento da presenza do galego no ensino, insisten reiteradamente na idea de *imposición* do galego desde a materia de Lingua galega a través da repetición de termos como *obligar*.

**H3ReA:** yo creo que deberían al momento un poco preservarse, lo que es seguir con asignaturas. No cada vez ir añadiendo más asignaturas en castellano sino... ciertas asignaturas seguir siendo en gallego.

**H1PoC:** Yo creo que deberían concienciar a gente, no *obligar* a la gente a esto a hablar en gallego que a veces es lo que se hace casi [...]. A veces da la impresión profesores de gallego como que te *obligan* a hablar gallego y lo que deberían hacer es la gente por sí misma darse cuenta de que debería hablar más gallego. Yo sé que no hablo gallego y que debería hacerlo.

Aceptan que na clase de galego o normal é falar galego, pero pensan que isto debería fomentarse máis a través de actividades e non de discursos ou reprimendas. Nalgúns casos chegan mesmo a culpar o profesorado do seu rexeitamento a falar galego, pois parécelles que estes docentes están a intentar adoutrinalos:

**M3PoA:** parece que solo hay gallego en esta vida, son muy... es como si te *obligaran* a hablar el gallego porque mando yo y punto y se acabó. [...] Y yo creo que los profesores también tienen parte de que cada vez nos guste menos el gallego. Porque... porque... no, en plan te hacen, dicen... no sé [...] yo pienso que los profes nos quitan, cada vez nos quitan más el gusto de hablar en gallego, porque ellos son muy raros.

**H1PoC:** los profesores [de este instituto] no te incitan a hablar gallego porque son malos [...] El año pasado había una profesora y parecía que te obligaba a hablar gallego, o sea parecía que si no hablabas gallego eras lo peor del universo. [...] A veces, cuando nos hablaba, nos hablaba como que, si no hablabas gallego, eras lo peor para Galicia, que... casi poco más y te decía que te suicidas.

Están de acordo, por tanto, en que hai que manter e fomentar o galego, pero partindo dunha elección lingüística libre que utilizarán sempre como escudo para manterse no monolingüismo castelán sen que isto interfira na súa «galeguidade» ou signifique ser «menos galego» ca un galegofalante:

**H1PoC:** [...] yo creo que deberían ponerlo como algo normal que es lo que es, y no forzarlo [...] Si hablas gallego eres peor no, pero si hablas gallego eres mejor tampoco. Deberían ponerlo como si hablas gallego bien, y sino... no es tan bien pero bueno, podemos aceptarlo.

Estamos ante exemplos de actitudes negativas cara á lingua que se ven incrementadas por experiencias persoais frustrantes ou desagradables co obxecto, que sería neste caso a materia de Galego como símbolo da lingua (véxase Iglesias 2002: 91). Como indica esta autora, isto pode deberse a que como son persoas que teñen un escaso contacto coa lingua, por exemplo no ámbito familiar, carecen doutros referentes que lles axuden a diferenciar a lingua da materia.

Todos se mostran descontentos co xeito en que se desenvolven as clases de Lingua galega. Insisten en que están aburridos de ver sempre as mesmas cousas, que moitas veces coinciden co que se estuda na materia de Lingua castelá, e comentan

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

que hai moitas actividades (obras de teatro, música que non consista en poemas tradicionais cantados etc.) e enfoques que poderían incorporarse a estas clases para conseguir que a materia resultase máis atractiva, alén de permitirllles aprender cousas novas:

**M1PoC:** casi todos los cursos nos cuentan lo mismo, solo nos hablan de autores.

**H3ReA:** pero también a mí lo que me gustaría ver en gallego es, por ejemplo, lo que sería un poco el folklore y la mitología de Galicia, que se está perdiendo [...] Más cultura gallega o... las leyendas y esas cosas.

**H1PoC:** nunca damos historia gallega por ejemplo, y yo creo que sí.

Todos aseguran que saben escribir perfectamente en galego, porque é o que levan facendo e aprendendo desde pequenos no colelio e no instituto, e que a pesar de ser quen de falalo o que lles falta é o hábito, polo que a incorporación de actividades orais resulta, na opinión de todos eles, imprescindible:

**H2PoC:** [...] lo que deberían hacer es que se... te acostumbres a hablar más gallego, no tanto escribirlo.

Cando tratamos, por último, o tema das linguas nos ámbitos públicos, observamos que hai unha aceptación xeral da necesidade de saber falar galego para traballar en determinados ámbitos, sobre todo para acceder a un posto de funcionario:

**H1PoC:** deberías hablar gallego si eres funcionario de la Xunta, porque eres de la Xunta de GALICIA, pero aquí se habla en castellano no sé por qué.

Todos eles pensan que precisamente o ámbito público (tendas, supermercados etc.) e os medios de comunicación constitúen unha boa vía para que a xente se familiarice máis coa lingua galega, e as súas suxestións para incrementar o uso do galego nas cidades seguen nesa liña:

**H2PoC:** poner la publicidad en gallego, en tiendas supermercados y así que te atiendan en gallego y...y eso, venderle bien el gallego al público, no como, no como hacían antes que «ah un idioma de paletos», no. Es que hay gente que se lo sigue creyendo, por eso las abuelas cuando van al médico o así hablan en castellano, porque piensan «ay es un idioma de paletos, voy a quedar mal».

## 5. Conclusíons

Tras triangular os resultados obtidos coas tres técnicas empregadas para a investigación, chegamos á conclusión de que, ó contrario do que pensabamos que atoparíamos ó empezar o traballo, non parecen darse grandes diferenzas nas actitudes e prexuízos que teñen os estudantes se establecemos tres grupos atendendo ó hábitat do instituto en que estudan. Se ben é certo que se observan diferenzas notables canto ós usos do galego, pois os alumnos do rural son, con moito, os que máis o falan, parece que estes teñen tamén bastante prexuízos cara ó galego e especialmente cara ó acento galego. Non obstante, si que parecen ter actitudes lixeiramente más positivas con respecto ó galego máis *castelanizado*, pois como vimos no apartado de resultados do *matched-guise*, as máscaras que se expresan nesta variedade obteñen en certos adxectivos relacionados co *status* as puntuacións más altas. Ademais, a técnica do grupo de discusión soamente se levou a cabo cun dos grupos, así que neste caso non se pode facer unha comparación exacta e polo tanto non podemos falar de resultados concluíntes.

O grupo de discusión permitiuños profundar nas respostas obtidas no cuestionario e observar que, como xa previamos cando falamos desta técnica, as respostas poden non ser de todo sinceras porque os informantes poden inclinarse polo politicamente correcto ó decatárense do obxectivo do estudo. O debate permite tamén que os participantes poidan facer matizacíons cando resulten necesarias ou poidan aclararlle á investigadora todo aquilo que esperte nela dúbihdas ou curiosidade, algo que tampouco resulta posible no caso anterior. Porén, a desexabilidade social tamén ten certa influencia neste caso, pois aínda que a pertenza a un mesmo grupo fai que os estudantes se sintan más cómodos e digan o que pensan, a investigadora constitúe un «observador externo» e isto pode provocar que o alumnado se decante por mostrar unha actitude más favorable cara ó galego, por exemplo, da que realmente teñen.

A pesar de todo isto, obtivéronse resultados moi interesantes e corroborouse tamén que unha actitude más favorable non ten por que significar un cambio no comportamento. Un exemplo claro disto é que os alumnos do instituto urbano son conscientes de que o galego debería empregarse moito máis na vida diaria das cidades e de que habería que tomar moitas medidas para fomentar o seu uso; pero admiten que eles mesmos non poñen nada da súa parte esgrimindo precisamente a escasa presenza do galego nas súas vidas como argumento para non facelo. Tras ver que esta técnica pode resultar moi esclarecedora nalgúns aspectos, pensamos que sería moi útil facer o mesmo co resto dos grupos, pois quizais desta forma sería posible atopar más discrepancias entre os informantes dos distintos hábitats.

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

O *matched-guise*, a terceira e última das técnicas utilizadas, foi a que amosou uns resultados más preocupantes. Observamos que a meirande parte dos mozos que participaron na investigación teñen os mesmos prexuízos cando avalían as distintas linguas e variedades das mesmas, deixando ó descuberto unhas actitudes moi desfavorables cara ás variedades en que está presente o acento galego e contrastando coa visión más optimista da situación que proporcionan outros estudos que utilizan un único método, como o xa citado MSG (2004). Resulta evidente, por tanto, que non se debe perder de vista o perigo de discriminación que sufren estas variedades, sobre todo cando son as mulleres as que as empregan.

Este é un estudio a pequena escala, polo que, como é lóxico, non pretende xeneralizar as conclusíons, senón simplemente observar o que ocorre nun grupo pequeno de informantes procedentes de distintas zonas dunha mesma comarca e comparalo coas conclusíons achadas noutras investigacións semellantes. Obsérvase unha notable necesidade de chegar a un acordo desde todos os ámbitos (órganos de goberno, institucións, medios de comunicación, empresas, colexios e institutos etc.) e de tomar medidas conxuntas que realmente sexan útiles para concienciar a xente da deplorable situación ante a que nos atopamos e para derribar os estereotipos e prexuízos que tanto tempo levan perseguinto ós galegos. O EdG debería deixar de ser tratado como un castelán mal falado, pois na nosa opinión estamos más ben ante unha variedade enriquecida do castelán que lles ofrece ós seus falantes a posibilidade de expresar moitos matices que non están presentes na variedade estándar. E, por suposto, a lingua galega necesita dun grande impulso para deixar de funcionar en moitos casos como un factor de discriminación e acadar o papel que realmente lle corresponde, que é o de funcionar como un elemento representativo da cultura e identidade galegas, como un nexo de unión e non como una liña invisible que divida os que o falan dos que non o fan.

## Referencias bibliográficas e webgrafía

- Álvarez Cáccamo, Celso (2000): «Para um modelo do ‘code-switching’ e a alternância de variedades como fenómenos distintos: dados do discurso galego-português/español na Galiza», *Estudios de Sociolingüística* 1/1, 111-128.
- Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia (17 de maio de 2015): «TVG pide a unha presentadora que non utilice a ‘gheada’». Dispoñible en <<http://www.xornalistas.com/novidades/nova?id=9162&lg=gal>>.
- Costas, Xosé Henrique (coord.) (2009): *55 mentiras sobre a lingua galega*. Ames: Laiovenzo.

- Dailey, René / Howard Giles / Laura Jansma (2005): «Language attitudes in an Anglo - Hispanic context: the role of linguistic landscape», *Language & Communication* 25, 27-38.
- Fernández Paz, Agustín (2015): «As razóns do galego», *Revista Luzes*, 15. Dispoñible en <<http://revistaluzes.com/artigos/numero-15/fernandez-paz-agustin/razons-do-galego>>.
- Fishbein, Martin / I. Ajzen (1975): *Belief, attitude intention and behavior. An introduction to Theory and Research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- García, Constantino (1985): *Temas de lingüística galega*. A Coruña: La Voz de Galicia.
- González, Manuel et al. (2003): *O galego segundo a mocidade. Unha achega ás actitudes e discursos sociais baseado en técnicas experimentais e cualitativas*. A Coruña: Real Academia galega.
- IGE = Instituto Galego de Estatística (2013): *Enquisa de condicións de vida das familias. Coñecemento e uso do galego*. Dispoñible en <[https://www.ige.eu/estatico/estat.jsp?ruta=html/gl/ecv/ECV\\_ResumoResultados\\_galego.html](https://www.ige.eu/estatico/estat.jsp?ruta=html/gl/ecv/ECV_ResumoResultados_galego.html)>.
- Iglesias, Ana (1999): «O poder explicativo e predictivo das actitudes lingüísticas», *Verba* 26, 273-307.
- Iglesias, Ana (2002): *Falar galego: «no veo por qué»*. Aproximación cualitativa á situación sociolingüística de Galicia. Vigo: Xerais.
- Iglesias, Ana (2012): «Actitudes e prexuízos lingüísticos en Galicia. A súa influencia nos usos», *A letra miúda. Revista de sociolingüística para o ensino* 1. Dispoñible en <[http://coordinadoraendl.org/aletramiuda/index.php?art=art2\\_n1.html](http://coordinadoraendl.org/aletramiuda/index.php?art=art2_n1.html)>.
- Labraña, Sabela (2011): «Reflexións sobre a situación sociolingüística galega dende o paradigma da complexidade», *Estudos de Lingüística Galega* 3, 65-82 [DOI 10.3309/1989-578X-11-4].
- Lambert, Wallace et al. (1960): «Evaluational reactions to spoken», *Journal of Abnormal and Social Psychology* 60, 44-51.
- Loureiro-Rodríguez, Verónica / May M. Bogges / Anne Goldsmith (2013): «Language attitudes in Galicia: using the matched-guise test among high school students», *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 34: 2, 136-153.
- Monteagudo, Henrique / Antón Santamarina (1993): «Galician and Castilian in contact: historical, social, and linguistic aspects», en R. Posner / J.N. Green (eds.), *Trends in Romance Linguistics and Philology*, vol. 5. Berlin: Mouton de Gruyter, 113-173.
- Ramallo, Fernando (2007): «Sociolinguistics of Spanish in Galicia», *International Journal of the Sociology of Language* 184, 21-36.
- Recalde, Montserrat (1995): «Unha aproximación ás actitudes e prexuízos cara á gheada (dos alumnos de 2º de BUP de catro centros galegos) », *Cadernos de Lingua* 11, 5-31.

CRISTINA JOVEN SIEIRA

*As actitudes lingüísticas entre o alumnado de 4º da ESO de tres IES pontevedreses*

- Recalde, Montserrat (2012): «Aproximación a las representaciones sociales sobre el español de Galicia», en T. Jiménez Juliá *et al.* (eds.), *Cum corde et in nova grammatica. Estudios ofrecidos a Guillermo Rojo*. Santiago de Compostela: Universidade, 667-680.
- Rojo, Guillermo (2004): «El español de Galicia», en Rafael Cano (coord.), *Historia de la lengua española*. Barcelona: Ariel, 1087-1101.
- Seminario de Sociolingüística RAG (1994): *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística RAG (1995): *Usos lingüísticos en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística RAG (1996): *Actitudes lingüísticas en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística RAG (2003): *O galego segundo a mocidade*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística RAG (2007): *Mapa Sociolingüístico de Galicia 2004. Vol. I. Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística RAG (2008): *Mapa Sociolingüístico de Galicia 2004. Vol. II. Usos lingüísticos en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística RAG (2011): *Mapa Sociolingüístico de Galicia 2004. Vol. III. Actitudes lingüísticas en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Suárez, Isabel *et al.* (2002): «Aproximación cualitativa ás actitudes lingüísticas dos mozos galegos. Resultados dunha investigación baseada en grupos de discusión», en A. M. Lorenzo *et al.* (eds.), *Actas do II Simposio Internacional sobre o Bilingüismo (23-26 de outubro, Universidad de Vigo)*. Vigo: Universidade, 1725-1740.
- Váradi, Luca (2014): *Youth trapped in prejudice: Hungarian adolescents' attitudes towards the Roma*. Springer.
- Young, Colleen E. (2003): «College students' reactions to accents of L2 learners of Spanish and English», en Lotfi Sayahi (ed.), *Selected Proceedings of the first workshop on Spanish Sociolinguistics*. Somerville: Cascadilla Proceedings Project. Disponible en <<http://www.lingref.com/cpp/wss/1/paper1013.pdf>>.

